

امروز جایگاه و اهمیت توسعه به گونه‌ای است که یکی از شاخصهای تفکیک و تشخیص کشورهای پیشرفته از عقب مانده به شمار می آید. یکی از ابعاد توسعه در کشورها توسعه فرهنگی است، و با توجه به تأثیر گذاری فرهنگ هر جامعه در اقتصاد و سیاست آن، نقش توسعه فرهنگی و اهمیت آن در هر جامعه به خوبی به دست می آید. ذکر این نکته لازم است که منظور از فرهنگ مجموعه اعتقادات، باورها و سنت ها در یک جامعه است؛ و منظور از توسعه گسترش و افزایش نیست، بلکه گاه اصلاح یا تغییر برای رشد و تعالی جامعه منطبق با اهداف و سیاستهای توسعه در همین راستا انجام می پذیرد. به دلیل آن که موضوع سخن، تبیین دیدگاه امام خمینی(ره) در توسعه فرهنگی است ابتدا تعریف امام از فرهنگ و جایگاه آن در جامعه لازم به نظر می رسد. از دیدگاه امام، فرهنگ هویت و موجودیت یک جامعه را شکل می دهد و در تحولات اجتماعی نقش اساسی و زیربنایی دارد و اصلاح آن نخستین گام، در اصلاحات ابعاد دیگر جامعه باید دیده شود؛ « فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می دهد؛ با انحراف فرهنگ، هرچند جامعه در بعدهای اقتصادی، سیاسی و نظامی قدرتمند و قوی باشد ولی پوچ و پوک و میان تهی است. « فرهنگ مبدا همه خوشبختی ها و بدبختی های ملت است. « راه اصلاح یک مملکتی (اصلاح) فرهنگ آن مملکت است، اصلاح باید از فرهنگ شروع شود. «

هدف توسعه فرهنگی

بر اساس دیدگاه امام هدف از توسعه فرهنگی: زودن وابستگی، دستیابی به استقلال، خوشبختی، شرافت و انسانیت و اصلاح جامعه و ساختارهای آن در دیگر ابعاد است. و به دلیل ارتباط توسعه اقتصادی و سیاسی با توسعه فرهنگی وابسته بودن هر یک به دیگری، امام برای توسعه فرهنگی نسبت به آن دو اولویت قائل است، و هر توسعه واقعی را متأثر از توسعه فرهنگی می بیند. امام ریشه سلطه غرب را در سلطه فرهنگی آودیده است «این غرب با شرق که سلطه پیدا کرده است در همه ممالک اسلامی، همش این سلطه فرهنگی بوده است. « امام در پیامی که به مناسبت بازگشایی مدارس و دانشگاه‌ها در سال ۱۳۵۸ صادر شد چنین می گویند: «بزرگترین وابستگی ملت‌های مستضعف به ابر قدرت‌ها و مستکبرین، وابستگی فرهنگی و فرهنگی است که گمانش می‌کنند همه چیز از غرب[است] و ما را همه ابعاد فقیر هستیم و باید از غرب وارد کنیم. « بر اساس نظریه های توسعه، هدف از توسعه و سیاست‌های تدوین شده در توسعه فرهنگی است. امام هدف توسعه را در تولید فرهنگ، فرهنگی توسعه نمی دهد، راه بهبود کیفیت زندگی محدود نمی کند، بلکه این همه را زمینه و اوزاد هدف واقعی توسعه یعنی الهی شدن انسان، شکوفایی ابعاد معنوی و روحانی در انسان و تهذیب نفس الهی است. و از اینرو می‌توان از دیدگاه امام انسان را محور توسعه دانست و هدف نهایی توسعه، ارتقای معنوی و تهذیب انسان خلاصه کرد.

با این توضیح به تبیین برخی از ابعاد توسعه فرهنگی با منظور داشتن دیدگاه امام در توسعه و گسترش فرهنگ می پردازیم.
۱-سواد آموزی
نخستین گام در توسعه فرهنگی در هر کشوری، توانایی زدن و مردن آن جامعه در بهره مند شدن از نوتون و مکوثبات و دانش بر مکتوب، برپا خاسته‌ها و امیال و آرزوهای تجربی خویش است. بدون بهره‌مندی از این نعمت، همه آحادها و فعالیت‌ها و دولت و جامعه در گامهای بعدی بی تأثیر و یا کم تأثیر و اثر خواهد بود. جامعه‌ای که دچار چنین محرومیتی است، به طور قطع در فقر و در مصاف فقر خواهد بود. بر اهمیت اسلام و دین امر(حرمی) بر فراگیر شدن دانش، روشن می شود افراد و جامعه‌ای که از این بنیانی محروم‌اند، از دین و همچنین این‌ها قائله دارند. چنین معجزه‌اش کتابت است. شما آن مقلدان کرمی (خواندنی) نیستی، این مقلدان نازل شده آن با بخوان، از شروع می شود، و «قدم» یا سوگند یاد کرده و آن را بی بزود، مقدس می شمارد و سوره‌های او به آن اختصاص می دهد و پیامبران سیران خشنودی را بر سرپا می سواد کردن است. ۱۰مسئلمان آنان می‌کنند و برای دانشمندان آزاد انرزشی بیان از جهاد و خردی و سماجدهان قائل است. به طور حق دانش آموزی در این گونه جوامع باید رایج

امام خمینی و توسعه فرهنگی

دکتر محمد حسن شیبانی *ر

امام‌هدف توسعه را در تولید امکانات فرهنگی توسعه علم، رفاه و بهبود کیفیت زندگی محدود نمی‌کند، بلکه این همه را زمینه و ایزار هدف واقعی توسعه یعنی الهی شدن انسان شکوفایی ابعاد معنوی و روحانی در انسان و تهذیب نفس و می‌داند

فراگیر باشد. امام خمینی(ره) با پیروزی انقلاب اسلامی، دستور تأسیس نهادهای با عنوان «نهضت سوادآموزی» را داد. و تعلیم در آن را عبادت دانسته و همه افراد محروم از تولید دیگر ابعاد علمی و فرهنگی را فرامی خواند. امام در این زمینه استقلال فکری و بیپرونی رفتن از زندان وابستگی خود، مفاخر و مآثر ملی و فرهنگی خود را در پدیدار. بزرگترین قاجعه برای ملت ما این وابستگی فکری است که گمانش می‌کنند همه چیز از غرب[است] و ما را همه ابعاد فقیر هستیم و باید از غرب وارد کنیم. « بر اساس نظریه های توسعه، هدف از توسعه و سیاست‌های تدوین شده در توسعه فرهنگی است. امام هدف توسعه را در تولید دانش آموزی است. علم و دانش لزوم و ضروری است. بشر تا در سایه محو و تپ و تابش و فراغ از تحصیل را واژه‌ای بی‌معنی می داند. هر انسانی تا آخر عمرش به علم احتیاج دارد و هم به آموزش و پرورش … . رشد تحقیقات و گسترش امرپوهش جایزین رویکردی از انگذاری میسر خواهد بود و نتیجه‌ای که مطلوب اسلام است، یعنی غلبه قدم‌ها بر مسسل‌ها در این هنگام قابل دستیابی است. بشر تا در سایه سلسل و تپ و تانگ می‌خواهد ادامه حیات بدهد، نمی‌تواند به مقاصد انسانی برسد. آن وقتی مردم به مقاصد اسلامی و انسانی می‌رسند و به کمال دانش و علم می‌رسند که قدم‌ها به مسلسل‌ها غلبه کند و دانش‌ها در یادین بشر به آنتی‌پرسد که مسلسل‌ها از کنار نگذارد و مرکز میدان قلم باشد، میدان علم باشد. و در پیامی مهم‌ترین عامل در خودکفایی را دنیایی بی‌چادر دانست. بی‌سیاسی می‌خواهیم که دوره ما با خود ما را بپوشاند.

نظام سلطه برای تحمیل و ترویج فرهنگ و ارزش‌های نظام خود ناچار است ملتها را برضد فرهنگ، سنتها، علائق روحی و فکریشان تحمیل کند و در فرهنگ و روش‌ها خود را تحمیل کند. امام با شناختی که از عملکرد استعمار در سالهای پیش از انقلاب داشته است، خطر آن را بیگونه گوشزد می‌کند: «به قدری ما را از پیشرفت‌های خود و قدرت‌های شیطانی‌شان ترسانده‌اند که

و صنعت دیگران تا آنجا که به سلطه‌گری نینجامد مسأله‌ای نیست، بلکه اسلام و مسلمانان را در فرآینگی آن واکنش است. مرعوب بیگانه شدن، به تسمخگر رفتن شرفی امام گذناری تمدن و مرغوب و مورد توجه و از مظاهر تمدن و پیشرفتگی محسوب، او را وادهای بومی خودی به کار، و در مال خودش است بد بین کنند و در آن زمان خودش است بد بین خود خواهد بود.»

توجه به محتوای آن، با اعجاب پذیرفته می‌شوند. آن را، دانشمندان و روشنفکران به حساب می آورند. و از گهواره تا قبر، به هر چه بنگریم، اگر با واژه غربی و شرقی ما سنجیم، تمدن و مرغوب و مورد توجه و از مظاهر تمدن و پیشرفتگی محسوب، او را وادهای بومی خودی به کار، و در مال خودش است بد بین کنند و در آن زمان خودش است بد بین خود خواهد بود.»

استاد شهید مطهری ضمن آن که استعمار فرهنگی را مقدمه استعمار اقتصادی و سیاسی می‌داند، چنین می‌گوید: «برای همی این دختر باید شخصیت فکری او را سلب کنند و او را به آنچه مال خودش است بد بین کنند و در عوض او را شیفته هر آنچه از ناحیه استعمار عرضه می شود، بسازند. باید در هر حالتی به نام زندگی به وجود بیاورند به طوری که از آداب و رسوم خودشان متنفر شوند، اما از آداب و رسوم دیگران خوششان بیاید. می‌باید آنها را به ادبیات خودشان، به فلسفه خودشان، به ادبیات خودشان، به دانشمندان و مفکران علمی و فرهنگی خودشان بد بین کنند و در عوض خودکفایی، فلسفه و کتاب‌های دیگران کند.»

خودش را نگاه امام(ره) جایگاه ویژه‌ای دارد و پیشترده همه امور را در گور می‌داند. این برای معنای روحی و فکری حل خودنخستین و مهم‌ترین قدم برای رسیدن به خودکفایی و استقلال برداشته شده است. «اعتماد به نفس بعد از اعتماد به خداوند شش‌اخریات است. «بدانین که می‌تواند از آداب و رسوم و آداب اجنبی، هر چه نمایند و رسوم و آداب عمل و گفتار و نوشتار ترویج و یا مدحای و ثنا گویند، آنها را به خورد ملت‌ها داده و می‌دهد. قوی‌العمل، اگر در کتاب نوشته یا گفتاری، چند واژه فرنگی باشد، بدون

آزادی مطبوعات با ابهام مواجه بود. هنگامی که کمیسیون، اصل مربوطه را تصویب کرد، متن آن چنین بود: «بیان و نشر افکار و عقاید و مطالب از طریق مطبوعات، سینما، تئاتر، نوار و رسانه های گروهی برای خدمت به فرهنگ جامعه و تئور افکار و انتقادهای سازنده آزاد است و آن چه مخالف عفت عمومی، توهین یا شتمنار دینی، فاش کردن اسرار نظامی یا مخل به استقلال و تمامیت ارضی و امنیت عمومی کشور یا موجب گمراهی مردم باشد، ممنوع است. مجازات تخلف از این اصل را قانون تعیین می کند. « امام(ره) نسبت به مشارکتهای اجتماعی و سیاسی مردم و آزادهایی که موجب شکوفایی استعدادها و برای توسعه سیاسی، فرهنگی اقتصادی جامعه باشد، همچنین بر انتقادهای سازنده از دولت تأکید داشتند: «مسأله دیگر اراجع به انتقاد. البته روزنامه‌ها باید مسایلی را که پیش می آید نظر کنند. یک وقت انتقاد سالم است، این مفید است؛ یک وقت انتقام است نه انتقاد، این نباید باشد؛ این‌ها موازین جور در نمی‌آید. انسان چون با یکی خوب نیست او را در مطبوعات نکوبد، کار درستی نیست. اما اگر کسی خلاف کرده است باید او را نصیحت کرد. پرده در وی نباشد ولی انتقاد خوب است. «

نسبت به آزادی زنان و نقش آنان در فعالیتهای اجتماعی در نگاه دینی همه آزادهایی که مطرح است، محدود و مفید به فشر خاصی نیست. اما سابقه تاریخی نشانگر محرومیت زنان از حقوق اجتماعی برابر با مردان بویژه در جوامع سنتی آن هم به اسم دین است.

امام(ره) درباره موضع اسلام نسبت به آزادهای زنان، نه تنها زنان را در اسلام آزاد، می داند، بلکه اسلام را پایه گذار آزادی زنان می بیند. «اسلام با آزادی زنان نه تنها موافق است، بلکه خود پایه گذار آزادی زن در همه ابعاد وجودی زن است. «اسلام به زنها بیشتر عنایت کرده است تا مردها. اسلام زنها را، بیشتر حقوقشان را ملاحظه کرده است تا مردها -زنها حق رای دارند، از غرب بازنه است این مسائلی که ما برای زنها قائل هستیم، حق رای دادن دارند، حق انتخاب دارند، حق انتخاب شدن دارند، همه اینها هست؛ معاملاتشان به اختیار خودشان هست و آزاد هستند، آزاد شل آزاد را دارند. «

۵- صدا و سیما و رسانه‌ها
قانون اساسی یکی از مهمترین رسالت‌های صدا و سیما را توسعه فرهنگ و حفاظت و پاسداری از آن در سراسر کشور می‌داند. رسانه‌ها بویژه صدا و سیما همانگونه که در انتقال فرهنگ نقش اساسی دارند در توسعه فرهنگی نیز یک عامل مهم به شمار می‌آیند. امام نقش صدا و سیما را در جامعه به یک دانشگاه عمومی تعبیر می‌کند. این به این معناست که باید مسائل علمی و داده‌های آن پس از تصفیه از قالیهای تخصصی به قالیهای عمومی تبدیل شود و به صورت همه فهم درآید. این‌ها به معنای کشاننده شدن آموزشهای دانشگاهی به صدا و سیما و نه به معنای تزلزل دادن علم است، بلکه به معنای قایل فهم شدن مسائل علمی و فرهنگی است، تا با ارتقا و رشد سطح آگاهی و پیش مردم، توسعه در آن جامعه رشد بیشتری یابد. امام با پیشنی عمیق و درک عمیق از این که رسانه‌ها در خدمت ملت باشند یا از منافع طبقه خاصی کمنند، که برهن می‌دهد. روزنامه‌ها مال طبقه خاص است، مال طبقه اول نیست، و این همه توسط که همه‌اش مال حکومت باشد، و نقش رسانه‌ها و نشر را هم چون جهاد و با اهمیتیت همه چون جهاد می‌داند، این که همه خدمت‌مندی باشد، این است که نیروی انسانی ما را رشد بدهد، و این به عهده مطبوعات است. اهمیت انتشارات مثل اهمیت خونهایی است که در جبهه‌ها ریخته می شود. «

جمع‌بندی
رشد و توسعه از دیدگاه امام(ره) مفهومی وسیع و فراگیر است. امام هدف توسعه را در همه ابعاد وجودی انسان را شامل شده و او را از یک بعدی و یک بعدی توسعه بدون در گزینش‌های مادی‌ها ساخته و معنویت، اخلاق، فکری نفس و قلب الهی را در هر سه اهداف و زندگی‌های او قرار می‌دهد. فرهنگ هم زیر بنای توسعه هم عامل آن و هم هدف و نتش توسعه تلقی شده است. فرهنگ بر ملت‌ها نشانه هویت و استقلال است. کسب و دست‌انگشت فرهنگی و فکری نشانه ثبات قدرت یک جامعه است. ویرانی و انهدام یک فرهنگ، ویرانی یک ملت است. تمدن‌سیما می‌تواند یافته فرهنگ و از مظاهر هر جامعه ماندنی و باقی‌اندام است. همه مردم حکومت و بخصوص شیعیان مربوطه همانند کشور و دانشگاه … . در حفظ، ارتقا و توسعه فرهنگی و اسلامی مسئول هستند.

۶- مدیر پوزش و تحقیقات توسعه
تعمیم و نشر آثار امام خمینی(ره)

بر اساس دیدگاه امام هدف از توسعه

فرهنگی زودن وابستگی، دستیابی به استقلال، خوشبختی، شرافت و انسانیت و اصلاح جامعه و ساختارهای آن در دیگر ابعاد است

۵- صدا و سیما و رسانه‌ها

قانون اساسی یکی از مهمترین رسالت‌های صدا و سیما را توسعه فرهنگ و حفاظت و پاسداری از آن در سراسر کشور می‌داند. رسانه‌ها بویژه صدا و سیما همانگونه که در انتقال فرهنگ نقش اساسی دارند در توسعه فرهنگی نیز یک عامل مهم به شمار می‌آیند. امام نقش صدا و سیما را در جامعه به یک دانشگاه عمومی تعبیر می‌کند. این به این معناست که باید مسائل علمی و داده‌های آن پس از تصفیه از قالیهای تخصصی به قالیهای عمومی تبدیل شود و به صورت همه فهم درآید. این‌ها به معنای کشاننده شدن آموزشهای دانشگاهی به صدا و سیما و نه به معنای تزلزل دادن علم است، بلکه به معنای قایل فهم شدن مسائل علمی و فرهنگی است، تا با ارتقا و رشد سطح آگاهی و پیش مردم، توسعه در آن جامعه رشد بیشتری یابد. امام با پیشنی عمیق و درک عمیق از این که رسانه‌ها در خدمت ملت باشند یا از منافع طبقه خاصی کمنند، که برهن می‌دهد. روزنامه‌ها مال طبقه خاص است، مال طبقه اول نیست، و این همه توسط که همه‌اش مال حکومت باشد، و نقش رسانه‌ها و نشر را هم چون جهاد و با اهمیتیت همه چون جهاد می‌داند، این که همه خدمت‌مندی باشد، این است که نیروی انسانی ما را رشد بدهد، و این به عهده مطبوعات است. اهمیت انتشارات مثل اهمیت خونهایی است که در جبهه‌ها ریخته می شود. «

جمع‌بندی
رشد و توسعه از دیدگاه امام(ره) مفهومی وسیع و فراگیر است. امام هدف توسعه را در همه ابعاد وجودی انسان را شامل شده و او را از یک بعدی و یک بعدی توسعه بدون در گزینش‌های مادی‌ها ساخته و معنویت، اخلاق، فکری نفس و قلب الهی را در هر سه اهداف و زندگی‌های او قرار می‌دهد. فرهنگ هم زیر بنای توسعه هم عامل آن و هم هدف و نتش توسعه تلقی شده است. فرهنگ بر ملت‌ها نشانه هویت و استقلال است. کسب و دست‌انگشت فرهنگی و فکری نشانه ثبات قدرت یک جامعه است. ویرانی و انهدام یک فرهنگ، ویرانی یک ملت است. تمدن‌سیما می‌تواند یافته فرهنگ و از مظاهر هر جامعه ماندنی و باقی‌اندام است. همه مردم حکومت و بخصوص شیعیان مربوطه همانند کشور و دانشگاه … . در حفظ، ارتقا و توسعه فرهنگی و اسلامی مسئول هستند.

۶- مدیر پوزش و تحقیقات توسعه
تعمیم و نشر آثار امام خمینی(ره)